

Rekluzja w tradycji Kościoła do końca XV w.

Próba aplikacji dorotańskiej

Ks. prof. dr hab. Wojciech Zawadzki
Instytut Historii
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

T

ermin *rekluzja*¹, mylony nawet przez fachowców z zakresu historii teologii duchowości z terminem *pustelnia*, *Encyklopedia katolicka* etymologicznie wyprowadza od łacińskiego słowa *recludere*, który oznacza ponowne zamknięcie oraz od greckiego słowa *stenochoria*, oznaczającego ciasne miejsce. Encyklopedia ta podaje także, że *rekluzja to typ surowej ascezy polegającej na życiu w odosobnieniu, bez możliwości opuszczenia pomieszczenia zamkniętego, często przylegającego do świątyni w celu umożliwienia udziału w liturgii; różni się od reclusji czasową i definitywną (dożywotnią, wieczystą). [...] Reclusję mogą podejmować zarówno osoby życia konsekrowanego, jak i świeckie, zawsze jednak za pozwoleniem odpowiedniej władzy kościelnej (przełożonego zakonnego lub biskupa diecezjalnego)*².

Pierwowzorem i genezą reclusji w starożytności chrześcijańskiej było życie św. Pawła z Teb (ok. 228 r.–ok. 341 r.), pierwszego pustelnika i wyznawcy. Na przełomie III i IV w. anachoretyzm znalazł wielu naśladowców w Egipcie, w tym św. Antoniego Wielkiego (ok. 250 r.–356 r.), św. Jana Kasjana (ok. 360 r.–435 r.), św. Makarego Wielkiego (ok. 303 r.–ok. 390 r.), św. Makarego Aleksandryjskiego (ok. 300 r.–395 r.). Warto odnotować również mniej znanego św. Nilamona, żyjącego w zamknięciu przez wiele lat w Geras koło Peluzjum i św. Solomona, który 50 lat spędził w skalnej grocie koło Antinoopolis³.

Jeśli przyjąć za autentyczną postać pokutnicy św. Taidy (Tais, Tesji) żyjącej w Egipcie przed 350 r., o której wspomina przekaz z V w., byłaby to pierwsza w dziejach wschodniego chrześcijaństwa znana z imienia kobieta – reclusa. Taida była kurtyzaną nawróconą

¹ W części romańskiej zachodniej Europy używano terminu *reclusio*, w germańskiej zaś *inclusio*.

² *Encyklopedia katolicka* określa pustelników jako osoby żyjące w samotności (stale lub okresowo) i naśladowujące Jezusa Chrystusa przez praktykowanie ubóstwa, pokuty i modlitwy. Życie pustelnicze stanowiło najstarszą formę życia zakonnego. Od starożytności pustelnicy nazywani byli anachoretami lub eremitami, a ich grupy dały początek cenobitom i zorganizowanemu życiu zakonnemu. Zob. S. Brzozowski, *Pustelnicy*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, Tom 16, Lublin 2012, k. 934; Z. Pałubka, *Reclusja*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, Tom 16, Lublin 2012, k. 1367–1369; J. Popławski, *Reclusja*, [w:] *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin–Kraków 2002, s. 744.

³ W opracowaniu artykułu wykorzystano hasło encyklopedyczne w *Kirchenlexikon oder Encyclopedie der katholischen Theologie und ihrer Hilfswissenschaften*, Bd. 6, Freiburg im Breisgau 1889, k. 631–643.

przez św. Pafnucego. Przez trzy lata żyła samotnie w niewielkim pomieszczeniu przylegającym do budynku należącym do kobiet prowadzących życie wspólne. Św. Pafnucy miał osobiście trwale zaryglować drzwi jej celi. Kobiety podawały jej codziennie przez małe okno chleb i wodę. Taida leżąc na posadzce powtarzała przez trzy lata tylko jedną prośbę modlitewną; *O mój Zbawicielu, zmiłuj się nade mną*⁴.

Palladiusz, uczeń Ewagriusza Pontyjskiego, mnich w Egipcie u schyłku IV w. a do śmierci w 403 r. biskup Helenopolis w Bitynii, odnotował w *Historii dla Lausosa* rekluzę Aleksandrę z Aleksandrii, którą w 372 r. miała nawiedzić Melania Starsza (zm. ok. 410 r.), założycielka klasztoru na Górze Oliwnej. Aleksandra, chcąc uchronić dziewictwo, ukryła się w grobowcu w pobliżu miasta, pozostawiając tylko niewielki otwór z dostępem światła i powietrza. Zaufana niewiasta, donosząca jej potajemnie pożywienie, odkryła jej śmierć i wówczas w obecności biskupa otworzyła jej rekluzję⁵.

Również starożytny Kościół syryjski znał praktykę radykalnego odosobnienia w rekluzji. Św. Abramiusz (Abraham) z Edessy (290 r.–360 r.), współcześnie nadal czczony w Kościele wschodnim, żył 12 lat w zamurowanej celi. Jego bratanica lub siostrzenica Maria po swym nawróceniu przez 15 lat przebywała również w zamknięciu w pobliżu swojego wuja⁶.

Teodoret w *Historia religiosa* wspomina zmarłego około 387 r. św. Marcjana, który wiele lat spędził w odosobnieniu w pustynnej jaskini koło Chalcis (Qinnasrin) w północnej Syrii. Ten sam autor wymienia rekluzę św. Acepsimasa z początku V w. oraz dwie święte dziewice, Maranę i Cyrę, które przebywały w zamkniętym pomieszczeniu bez dachu w starożytnym mieście Beroea, współcześnie znanym jako Aleppo⁷.

Chrześcijanie w Konstantynopolu czcili św. rekluzę Domnikę, zmarłą w 489 r. oraz rekluzę św. Platona z Konstantynopola zmarłego w 814 r., reformatora klasztoru Studion. Święty ten dwukrotnie, z przerwą spowodowaną wygnaniem i przymusowym pobylem

⁴ Martyrologium rzymskie pod datą 6 stycznia podaje informację o św. Nilamonie: *W Gerze, w Egipcie, św. Nilamona, w celi zamkniętego, którego gdy na urząd biskupi przymuszano, modląc się, Bogu ducha oddał*. Por. *Acta Sanctorum Octobris*, Tomus IV, [...], collecta Constantino Suyskeno, Cornelio Byeo, Jacobo Bueo [...], Bruxellis 1780, s. 223; *Martyrologium rzymskie wydane z rozkazu Grzegorza XIII [...] pracą i staraniem Benedykta XIV poprawione i z błędów oczyszczone*, Lwów 1862, s. 5; M. Kanior, *Historia monastycyzmu chrześcijańskiego, T. 1 Starożytność (wiek III – VIII)*, Kraków 1993, s. 34–55; J. Aumann, *Zarys historii duchowości*, tłum. J. Machniak, Kielce 1993, s. 49–55; <https://pl.wikipedia.org/wiki/Taida> (dostęp 10.06.2022).

⁵ B. Altaner, A. Stuiber, *Patrologia. Życie, pisma i nauka Ojców Kościoła*, przekł. P. Pachciarek, Warszawa 1990, s. 332–334; Palladiusz, *Opowiadania dla Lausosa (historia Lausiaca)*, przekł. S. Kalinkowski, Tyniec 1996, s. 86–87.

⁶ J.S. Assemanus, *Bibliotheca orientalis Clementino-Vaticana In Qua Manuscriptos Codices Syriacos, Arabicos, Persicos, Turcicos [...] Iussu Et Munificentia Clementis XI [...]*, Tomus Primus, Roma 1719, s. 396; <https://www.oca.org/saints/lives/2016/10/29/103100-venerable-abramius-the-recluse-and-his-niece-blessed-mary-of-mes> (dostęp 10.06.2022)

⁷ Theodoretus, *Historia religiosa*, Cap. III. Marcanus, [w:] *Patrologia Graeca* 82, k. 1325; Theodoretus, *Historia religiosa*, Cap. XV. Acepsimas, [w:] *Patrologia Graeca* 82, 1414; Theodoretus, *Historia religiosa*, Cap. XIX Marana et Cyra, [w:] *Patrologia Graeca* 82, 1490.

na wyspach Bosforu, żył w zamkniętej celi przylegającej do klasztoru. Opuścił ją ostatecznie z powodu złego stanu zdrowia⁸.

W Kościele wschodnim jeszcze surowsze formy rekluzji praktykowali stylicy, którzy przetrwali w Syrii do XII w., w dorzeczu zaś Tygrysu i Eufratu (Mezopotamia) aż do XV w.

Pierwsze znane rekluzy na Zachodzie żyły około 226 r. w Weronie. Św. Tusca (Tosca) była siostrą biskupa Werony Proclusa. Druga kobieta, Teuteria, pochodziła z Anglii⁹.

W IV w. w wielu lokalnych Kościołach w Europie zachodniej powstawały nowe rekluzje, o czym wspomina św. Augustyn około 400 r. w księdze *De opere monachorum (Includunt se viventes in magna intentione orationum)*. W tym okresie w Rzymie 25 lat w zamknięciu i w milczeniu żyła nieznaną z imienia kobieta. W kościele Najświętszej Marii Panny w belgijskim Tongern biskup Maternus zamknął w rekluzji swego ucznia Jana z Trewiru. Przy kościele św. Stefana w Rodez we Francji przebywała w rekluzji św. Trojcia (Trieze). Św. Syra (Syria) miała rekluzję w kaplicy św. Sabiniana w Troyes w Szampanii. Podobne umartwienie podjął na przedmieściu Tours Jan, rodem z Wysp Brytyjskich¹⁰.

Do końca VI w. nie maleje na Zachodzie zainteresowanie życiem w rekluzji i przybiera wielu naśladowców tej radykalnej ascezy: św. Montanus w okolicach Marville (Moza, płn. Francja), bł. Pusina w Corbie (Somme k. Amiens, płn. Francja), Junian w Limoges, Protazy w Combronde (Auvergne, środ. Francja), wdowa bł. Monegunda w Tours, Leohard w Marmoutier koło Tour, św. Hospitius w okolicy Nicei, św. Teodor w Wiedniu, św. Caluppan w okolicy Clermont, św. Tygrys w Saint Jean de Maurienne (Sabaudia, Francja).

Jean Mabillon (1632–1707), francuski historyk, benedyktyn, podał w *Annales ordinis Sancti Benedicti*, że w Wiedniu w VI w. wybierano jedną osobę spośród mieszkańców miasta odznaczających się szczególną pobożnością i ascezą, aby w całkowitym odosobnieniu modliła się nieustannie w intencji wiedeńczyków. Podobne praktyki można było spotkać w wielu ówczesnych klasztorach, w których wybierano mnicha odznaczającego się pobożnością i rozmodleniem, a następnie dozgonnie zamykano go w rekluzji, by wypraszał Boże łaski dla całego konwentu.

Godny odnotowania jest przekaz św. Grzegorza z Tours, który dotyczy obrzędu wprowadzenia do rekluzji w klasztorze św. Krzyża w Poitiers, za czasów pobytu w nim św. Radegondy (519–587). Po należytym przygotowaniu celi Radegonda odprowadziła do

⁸ P. Kochanek, *Studios*, [w:] *Encyklopedia katolicka* Tom 18, Lublin 2013, k. 1084; <https://pl.wikipedia.org/wiki/Studion> (dostęp 10.06.2022); <https://imiona.net.pl/platon-z-konstantynopola/> (dostęp 22.06.2022).

⁹ *Acta Sanctorum Maii*, Tomus II, [...], collecta Godefrido Henschenio et Daniele Papebrochio, Antverpiae 1680, s. 44.

¹⁰ *Acta Sanctorum Junii*, Tomus II, [...], collecta Godefrido Henschenio et Daniele Papebrochio [...], Antverpiae 1698, s. 62–63, 178; *Acta Sanctorum Septembris*, Tomus IV, [...], collecta Joanne Stilingo, Constantino Suyskeno, Joanne Periero, Antverpiae 1753, s. 388; *Supplément aux vies des Saints et spécialement aux petits Bollandistes*, par. P. Piolin, Paris 1888, Volume 2, s. 197; *S. Gregorii Episcopi Turonensis, De gloria beatorum confessorum, caput 23*, [w:] *Patrologia Latina* 71, k. 847–848; *S. Augustinus, De opere monachorum, caput 23*, [w:] *Patrologia Latina* 40, k. 570; Palladiusz, *Opowiadania dla Lausosa (historia Lausiaca)*, przekł. S. Kalinkowski, Tyniec 1996, s. 174–176.

njej zakonnice, która zdecydowała się na życie w rekluzji. Towarzyszyły jej pozostałe członkinie konwentu przy śpiewie psalmów, trzymając w dłoniach zapalone świece. Na progu celi rekluza żegnała się z zakonnkami, każdej przekazując pocałunek. Obrzęd kończył się zamurowaniem celi.

Św. Grzegorz z Tour przekazał w głównym swym dziele pisanym *Historia Francorum* przypadek rekluzji dziecka. W Bordeaux zamurowano w pomieszczeniu z czasów rzymskich, przypuszczalnie w katakumbach, dwunastoletniego Anatoliusa. Jego celi miała być tak niska, że dorosły mężczyzna nie mógłby w niej przyjąć pozycji stojącej¹¹.

Pojawiające się trudności związane z realizacją życia w rekluzji, w tym przypadki jej opuszczania, sprawiły, że w połowie VII w. biskupi wprowadzali do prawodawstwa synodalnego przepisy regulujące zasady jej podejmowania. Siódmy Synod w Toledo odbyty 18 października 646 r. zarządził, że życie w rekluzji może podjąć wyłącznie osoba żyjąca wcześniej we wspólnocie zakonnej i znająca wymogi i specyfikę takiego życia. Podobny kanon przyjął w 692 r. Synod Trullański, rozciągając przepisy na cały chrześcijański Wschód, i wprowadzając dodatkowe postanowienie, że zamknięcie w rekluzji musi poprzedzić trzyletni pobyt w klasztorze. Synod ten wprowadził też zasadę dozgonności życia w rekluzji¹².

Synod, odbyty dla terenu Niemiec we Frankfurcie w 794 r., wprowadził w kanonie 12 konieczność uzyskania pozwolenia opata i biskupa przed rozpoczęciem życia w rekluzji. Ustawodawstwo kościelne w kolejnych latach przyznawało biskupom coraz większe kompetencje dotyczące regulowania zasad podejmowania rekluzji. Bardzo szybko wprowadzono wymóg dozgonności rekluzji i obowiązkowego do niej przygotowania się, co w praktyce mogło być najlepiej realizowane w zakonach.

Prawdopodobnie jeszcze w IX w. frankijski kapłan Grimilach (Grimlaicus), wspomagając się regułą benedyktyńską ułożył własną *Regula solitariorum* zapisaną w 69 rozdziałach, w której określał zasady podejmowania rekluzji. Reguła ta wymagała całkowitej rezygnacji z posiadanego majątku, odbycia rocznego bardzo surowego nowicjatu w klauzurze klasztornej oraz złożenia przed biskupem i zgromadzonym duchowieństwem uroczystego ślubu wytrwałości w podjętym umartwieniu. W trakcie obrzędu zamykania celi, której drzwi osobiście ryglował biskup, biły wszystkie dzwony, a pokutnik wstępował do pomieszczenia odosobnienia z niezbędnymi ubraniami. Cele miały być wyznaczane w takim miejscu przy świątyniach, aby przez małe okienko można było uczestniczyć w liturgii, przyjmować Eucharystię i rozmawiać z osobami potrzebującymi kierownictwa duchowego. Jeśli rekluzję podejmował kapłan, biskup wcześniej konsekrował celę, by można w niej było sprawować msze święte. Drugie małe okno w celi miało służyć do podawania pokutnikowi pożywienia, chleba, ryb, warzyw i owoców. Rekluzi musieli okazywać dobrodziejom wdzięczność, przekazując im drobne rękodzieło i rozdając ubogim

¹¹ J. Mabillon, *Annales ordinis S. Benedicti I*, Paris 1703, s. 107; *Kirchenlexikon oder Encyclopedie der katholischen Theologie*, k. 634; <https://thehistorianshut.com/2020/07/28/the-sad-tale-of-the-child-hermit-anatolius/> (dostęp 10.06.2022).

¹² J.D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova, et amplissima collectio [...]*, Tomus X, Florentiae 1764, k. 769; J.D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova, et amplissima collectio [...]*, Tomus XI, Florentiae 1765, k. 963–964.

otrzymaną jałmużnę. Obligowano ich także do praktykowania surowych postów. Jeśli rekluz był wcześniej mnichem lub konwertytą, za ubiór miał mu służyć ubiór używany przez wszystkich benedyktynów, jednak w okresie zimowym przekazywano mu dodatkowe zgrzebne okrycie wierzchnie. *Regula solitariorum* przewidywała możliwość przebywania w rekluzji dwóch osób, kiedy wymagało tego szczególne dobro duchowe lub kondycja zdrowotna pokutnika, ale w praktyce przypadki takie miały miejsce niezwykle rzadko. Kiedy jednak rekluz poważnie zapadał za zdrowiu, do celi wprowadzano mnicha, który pozostając stale w zamknięciu miał się o niego troszczyć¹³.

W kolejnych stuleciach rekluzje afiliowano do największych średniowiecznych zakonów, najpierw benedyktynów, potem kanoników regularnych i innych zakonów wyrosłych z reguły augustyńskiej, a od początku XII w. do prężnie rozwijających się cystersów. W praktyce wiele rekluzji powstało w średniowiecznej Europie przy opactwach wymiennych zakonów.

Przy benedyktyńskim opactwie Sankt Gallen 12 lat w rekluzji spędził, począwszy od 883 r., ustępujący z urzędu opat Hartmot. W zamknięciu w tym miejscu przebywali też Chadelo i Hesso. Do rekluzji w kościele w Sankt Mang, należącym do tego klasztoru, biskup Konstancji Salomon w 915 r. wprowadził św. Wiboradę. Poniosła ona śmierć podczas najazdu Węgrów i została uroczyście pochowana 8 maja 926 r. we własnej celi. Jej uczennica bł. Rachyllda w latach 920–946 żyła w celi obok pobliskiego kościoła św. Jerzego. Obie cele koło Sankt Gallen były wykorzystywane przez ponad sto lat przez kolejnych pokutników: Bertradę (Perchterat, zm. 11 lutego 986), Hartkera (zm. 21 grudnia 1011), Gerhildę (żyła w rekluzji w latach 952–1014), Gizelę, Kebini, Kotestiu, Hildegardę, Adalgardę, Imę, Gotelindę (zm. 15 września 1015)¹⁴.

Od IX do XII w. w klasztorach benedyktyńskich na terenie całego Świętego Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego powstawały liczne rekluzje. Źródłowo udokumentowane przykłady dotyczą opactw benedyktyńskich: Rheinau koło Schaffhausen (św. Fintan, zm. 878 r.¹⁵), Prüm (Beringer, zm. 820 r.¹⁶), Straßburg (Gebehardus¹⁷), Reichenau

¹³ Lucae Holstenii [...], *Codex regularum monasticarum et canonicarum* [...], Tomus Primus, Auguste Vindelicorum 1759, s. 302–303; J.D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova, et amplissima collectio* [...], Tomus XIII, Florentiae 1767, k. 908; M. Borzyszkowski, *Historyczne i teologiczne powiązania średniowiecznej rekluzji ze starożytnym anachoretyzmem na przykładach św. Wiborady ze St. Gallen i błogosławionej Doroty z Mąków*, Studia Warmińskiej 35, część 1 (1998), s. 21–22.

¹⁴ *Acta Santorum Maii*, Tomus I, [...], collecta Godefrido Henschenio et Daniele Papebrochio, Antverpiae 1680, s. 282–286; Ildefons von Arx, *Geschichten des Kantons St. Gallen*, Band I, St. Gallen 1810, s. 225, 231–232; *Kirchenlexikon oder Encyclopädie der katholischen Theologie*, Band IV, Freiburg im Breisgau, 1850, s. 279; *Ekkehartus IV. Casus Sancti Galli. Nebst Proben aus den übrigen lateinisch geschriebenen Abtheilungen der St. Galler Klosterchronik*, übersetzt Meyer von Knonau, Leipzig 1881, nr 79; *Monumenta Germaniae Historica*, Tomus I, ed. Georgius Heinricus Pertz, Leipzig 1925, s. 78, 82; M. Borzyszkowski, *Historyczne i teologiczne powiązania średniowiecznej rekluzji ze starożytnym anachoretyzmem na przykładach św. Wiborady ze St. Gallen i błogosławionej Doroty z Mąków*, s. 22–23.

¹⁵ H. Derschka, *Das Leben des heiligen Findan von Rheinau nach der St. Galler Vita Findani aus der Handschrift 317 der Vadianischen Sammlung, Kantonsbibliothek (Vadiana)*, [w:] *Rorschacher Neujahrsblatt* 84 (1994), s. 77–86.

¹⁶ G. Bucelini, *Menologium benedictinum sanctorum, beatorum* [...], Veldkirchii 1655.

¹⁷ *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum*, Tomus XX, ed. Georgius Heinricus Pertz, Hannoverae 1868, s. 10.

(Notingus¹⁸), Niederalteich (Kotto¹⁹), Oberalteich (Judyta i Salome²⁰), Ottobeuren (bł. Hatto, zm. 985 r.; mnich Bruno; kapłan Bernoldus²¹), Kempten (bł. Ruzo²²), Konstancja (Cilia²³), Lindau (Kerburga²⁴), Augusburg (Emoza²⁵), Fulda (Adelhard; bł. Amunchad [Amnichad]; Marianus Szkot²⁶), Weingarten (bł. Truota²⁷), Wessobrunn (bł. Diemout²⁸), Göttweig (Ava²⁹, Jan Szkot, zm. 1093 r.³⁰), Mölk (Ava; Bucca; Berita³¹), Hohenwart (bł. Richilda, zm. 1100 r.³²), Chiemsee (Wezala³³), Seligenstadt (Clarus, zm. 1043 r.³⁴), Regensburg (bł. Aurelia zm. 1027 r.³⁵; bł. Murcheratus, zm. 1080 r.³⁶), Paderborn (bł. Paternus, zm. po 1058 r.³⁷), Zella (św. Paulina, zm. 1107 r.³⁸), Mainz (Werntrude³⁹; Adelheid⁴⁰; Marianus Szkot), Sponheim (Mechtylda⁴¹), Lorsch (dwie kobiety i dwóch mężczyzn⁴²).

W tym samym czasie i na tym samym terenie rekluzje powstawały również w klasztorach reguły św. Augustyna: klasztor Maria-Münster koło Worms (Caritas, zm. 1002 r.⁴³),

¹⁸ Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum, Tomus IV, ed. Georgius Heinricus Pertz, Hannoverae 1841, s. 440.

¹⁹ Monumenta Boica, vol. XI, Monachii 1771, s. 15.

²⁰ Acta Sanctorum Junii, Tomus V, [...], collecta Godefrido Henschenio et Daniele Papebrochio [...], Antverpiae 1709, s. 492.

²¹ M. Jocham, Bavaria sancta. Leben der Heiligen und Seligen des Beherlandes [...], Bd. 1, München 1861, s. 425–427.

²² M. Jocham, Bavaria sancta. Leben der Heiligen und Seligen des Beherlandes [...], Bd. 1, München 1861, s. 423.

²³ Acta Sanctorum Maii, Tomus I, [...], collecta Godefrido Henschenio et Daniele Papebrochio, Antverpiae 1680, s. 298 nr 14.

²⁴ Acta Sanctorum Maii, Tomus I, [...], collecta Godefrido Henschenio et Daniele Papebrochio, Antverpiae 1680, s. 298 nr 15.

²⁵ Acta Sanctorum Julii, Tomus II, [...], collecta Conrado Janningo, Joanne Bapt. Sollerio, Joanne Pinio, Antverpiae 1721, s. 115.

²⁶ Kirchenlexikon oder Encyclopedie der katholischen Theologie und ihrer Hülfswissenschaften, Bd. 8, Freiburg im Breisgau 1893, k. 800–802.

²⁷ G. Bucelini, Menologii Benedictini pars secunda sive supplementum [...], Typis in Ducali Campidonensi 1763, s. 298.

²⁸ Kirchenlexikon oder Encyclopedie der katholischen Theologie und ihrer Hülfswissenschaften, Bd. 3, Freiburg im Breisgau 1884, k. 1721–1722.

²⁹ Kirchenlexikon oder Encyclopedie der katholischen Theologie und ihrer Hülfswissenschaften, Bd. 1, Freiburg im Breisgau 1882, k. 1741–1742.

³⁰ Scriptores Rerum Austriacarum, Tomus I, ed. Hieronymus Pez, Lipsiae 1725, k. 132.

³¹ Scriptores Rerum Austriacarum, Tomus I, ed. Hieronymus Pez, Lipsiae 1725, k. 304, 305, 307.

³² Acta Sanctorum Augusti, Tomus IV, [...], collecta Joanne Pinio, Guiljelmo Cupero, Antverpiae 1739, s. 649.

³³ Monumenta Boica, vol. II, Monachii 1764, S. 289.

³⁴ Acta Sanctorum Januarii, Tomus I, [...], collecta Joannes Bollandus, Antverpiae 1643, s. 65.

³⁵ Abt Coelestin, Ratisbona monastica. Clösterliches Regensburg, Theil I, Regensburg 1752, s. 108–113.

³⁶ Acta Sanctorum Februarii, Tomus II, [...], collecta Joannes Bollandus, Godefridus Henschenius, Antverpiae 1658, s. 364.

³⁷ Acta Sanctorum Aprilis, Tomus I, [...], Godefridus Henschenius, Daniel Papebrochius, Antverpiae 1675, s. 896.

³⁸ Neues Archiv Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde, Bd. 10, Hannover 1885, s. 9–34.

³⁹ Codex diplomaticus [...] Moguntiaci, Tomus I, addidit V. Gudenus, Goettingae 1743, s. 82, 86.

⁴⁰ Rerum Moguntiacarum [...], Tomus II, quo continentur excerpta ex PP. Antverpiensium actis sanctorum nec non Ioannis Mabillon ... / accurate Georgio Christiano Ioannis, Francofurti ad Moenum 1722, s. 750, 753.

⁴¹ Acta Sanctorum Februarii, Tomus III, [...], collecta Joannes Bollandus, Godefridus Henschenius, Antverpiae 1688, s. 626.

⁴² F. Falk, Geschichte des ehemaligen Klosters Lorsch an der Bergstraße, Mainz 1866, s. 148.

⁴³ Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum, Tomus IV, ed. Georgius Heinricus Pertz, Hannoverae 1841, s. 838.

Heerse (św. Helmtrudis, zm. 950 r.⁴⁴), Mainz (Ida; Drutlindis⁴⁵), Bernried (bł. Herluka zm. 1142 r.⁴⁶), Baumburg (Henryk⁴⁷).

Jezuita Mateusz Rader w 1627 r. w *Bavaria sancta* zamieścił regułę życia w rekluzji (*Ordo Inclusorum*), która wprawdzie bezpośrednio nawiązywała do życia mnicha Henryka z klasztoru kanoników regularnych w Baumburgu, ale niewątpliwie miała zastosowanie na terenie całej Rzeszy. Jest to wyjątkowy tekst, bowiem dość szczegółowo opisuje codzienne życie pokutników decydujących się w średniowieczu na życie w rekluzji. Na wstępie określono, że cęła powinna być murowana, zbudowana na planie kwadratu o długości i szerokości 12 stóp, czyli nieco ponad 3 metrów. Pomieszczenie powinno mieć trzy okna. Jedno z okien miało dawać wgląd do wnętrza świątyni. Drugie okno miało zapewniać dostęp światła dziennego i powietrza. Okno zaś trzecie, ryglujące się na zewnątrz i w ten sposób też otwierane, służyło do przekazywania pokutnikom pokarmów i napojów. Łoże miało przykrycie bawełniane (*pambicium*) z poduszką (*miranimum pulvinar*). Rekluz miał do dyspozycji miskę, wagę i kufel. Jedynym ubiorem była tunika i peleryna, kiedy zaś było zimno a nie było w celi ogrzewania, reguła zezwalała na okrycie się kożuchem. Jeśli rekluz znał na pamięć psalmy odmawiał je nocą, gdy ich nie znał, miał w ciągu nocy odmówić 300 razy Ojcze nasz. W ciągu każdego dnia należało tę modlitwę odmówić siedmiokrotnie po 50 razy. W ciągu dnia, po tercji, rekluz wystawiał za oknem miskę i kufel, a następnie zamykał okno. Po nonie zaś otwierał ponownie okno i jeśli przyniesiono mu pożywienie, posilał się. Jeśli nic nie otrzymał do jedzenia odmawiał modlitwę dziękczynną i cierpliwie czekał na pokarm do następnego dnia. Trzykrotnie w tygodniu należało pościć o chlebie i wodzie, w pozostałe dni należało przyjmować bardzo skromne posiłki. W niedzielę i święta reguła zezwalała na spożycie odrobiny mleka. Reguła określała też, że rekluz w każdą niedzielę winien przyjąć Komunię św. Przerwanie *silentium sacrum* możliwe było tylko pomiędzy noną a nieszporama.

Pomimo bardzo surowych wymogów stawianych przez *Ordo Inclusorum*, wielu rekluzów wprowadzało własne, bardziej radykalne praktyki pokutne (np. Waldeverus w Kolonii, bł. Wilbirga w St. Florian koło Linzu, Rulman Merswin w konwencie joannitów w Grünenwerth koło Straßburga)⁴⁸.

W połowie XII w. nową regułę dla rekluzów ułożyli cystersi⁴⁹. Autorem obszernej, liczącej 78 rozdziałów *Regula inclusarum* był św. Aelred (Elred) z Rievaulx. Napisał ją

⁴⁴ *Acta Santorum Maii*, Tomus VII, [...], collecta Daniel Papebrochius, Franciscus Baertius, Conradus Janningus, Antverpiae 1688, s. 441.

⁴⁵ *Kirchenlexikon oder Encyclopedie der katbolischen Theologie*, k. 638.

⁴⁶ *Acta Santorum Aprilis*, Tomus II, [...], Godefridus Henschenius, Daniel Papebrochius, Antverpiae 1675, s. 547-548.

⁴⁷ *Bavaria sancta*, volumen tertium, inscriptum Matthaeo Radero, München 1627, s. 114-115.

⁴⁸ *Bavaria sancta*, volumen tertium, inscriptum Matthaeo Radero, München 1627, s. 115-116; *Scriptores Rerum Austriacarum*, Tomus II, ed. Hieronymus Pez, Lipsiae 1725, k. 258-277; *Das Buch von den neun Felsen von dem Strassburger Bürger Rulman Merswin 1352*, hrsg. C. Schmidt, Leipzig 1859, passim.

⁴⁹ Literatura dotycząca reguł rekluzów w średniowieczu, Por. L. Oligier, *Regula Recluserum Angliae et Questiones tres de Vita solitaria saec. XIII-XIV*, „Antoninum” 34 (1934), s. 37-84, 243-268; L. Oligier, *Speculum inclusorum, auctore*

w 1166 r. jako opat założonego przez siebie klasztoru cysterskiego w Revesby w północno-wschodniej Anglii a jej adresatką była najpierw rodzona jego siostra, rekluza u cysterek. Reguła św. Aelreda w wielu rozdziałach nawiązuje do reguły benedyktyńskiej, szczególnie przepisy dotyczące urządzenia rekluzji, postów i stroju pokutnego. Rekluzom polecano, aby utrzymywały się z drobnego rękodzieła. Zezwalano, jeśli wymagała tego sytuacja, aby w celi pomagała pokutnicy starsza niewiasta lub młoda służebna. Według tej reguły życie w rekluzji prowadziła Heyleka w klasztorze św. Andrzeja w Kolonii, bł. Haseka (zm. 1261 r.) przy klasztorze cystersów w Sittichenbach w Saksonii, Kunegunda w klasztorze cysterskim w austriackim Lilienfeld, a także rekluz Hermann z Arnsberg w klasztorze w Aachen⁵⁰.

W średniowieczu na terenie Rzeszy Niemieckiej istniały również rekluzje niezwiązane z opactwami. Żywot taki prowadzili: św. Liutbirga (zm. między 857-870 r.)⁵¹, Symeon (zm. 1035 r.)⁵², Bertrada⁵³ i Reiner z Fryzji (zm. 1233 r.)⁵⁴.

Rekluzje zakładano w średniowieczu także poza terenem Rzeszy, ale po wiekach są one słabiej udokumentowane źródłowo. Samotne życie pokutnicze w zamknięciu praktykowane było w Belgii, Francji, Holandii, Czechach, Italii⁵⁵.

anonymo, saec. XV, „Lateranum”, Rome 1938; L. Gougoud, *Les statuts de la recluserie de Saint-Reinold à Cologne*, Ligugé 1928, s. 119–127; A. Hoste, *Aelred van Rievaulx. Een leefregel voor reclusen. Mes een historische bijlage over de reclusen in Vlanderen*, Zegelsem 1995, s. 28–58; M. Derwich, *Monastycyzm benedyktyński w średniowiecznej Europie i Polsce. Wybrane problemy*, Wrocław 1998, s. 153.

⁵⁰ Cäsarius von Heisterbach, *Dialogus miraculorum*, Köln 1473, p. 4, 6, 8, b.p.; *Acta Santorum Januarii*, Tomus II, [...], collecta Joannes Bollandus, Godefridus Henschenius, Antverpiae 1643, s. 758, 1151; Lucae Holstenii [...], *Codex Regularum Monasticarum et Canoniarum*, [...], ed. Mariano Brockie, Augustae Vindelicorum 1759, s. 418–440; *Universal-Register zu den Leben der Väter und Märtyrer*, hrsg. Rälß u. Weis, Mainz 1827, s. 193; A. Kerschbaumer, *Geschichte des Bisthums St. Pölten*, Wien 1875, s. 2.43; Aelredo di Rievaulx, *Regola delle recluse*, a cura di D. Pezzini, Milano 2003, passim.

⁵¹ Trzydzieści lat w odosobnieniu żyła w skalnej grocie w granitowej turnii Roßtrappe w Górach Harzu. Por. *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum*, Tomus IV, ed. Georgius Heinricus Pertz, Hannoverae 1841, s. 158–164; *Vita Liutbirgae. Das Leben der Liutbirg*, [w:] Die Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit, Bd. 97, übersetz. E. Witte, Leipzig 1944.

⁵² Pochodził z Sycylii. Przebywał w Palestynie a od 1028 r. rekluz w Porta Nigra w Trewirze. Por. *Acta Santorum Junii*, Tomus I, [...], collecta Godefrido Henschenio, Daniele Papebrochio [...], Antverpiae 1695, s. 87.

⁵³ Rekluzję założyła w pobliżu zamku Wolmundstein w Westfalii. Por. Cäsarius von Heisterbach, *Dialogus miraculorum*, Köln 1473, p. 5, 12, b.p.; *Acta Santorum Februarii*, Tomus II, [...], collecta Joannes Bollandus, Godefridus Henschenius, Antverpiae 1658, s. 804.

⁵⁴ Od 1211 r. miał celę przy głównym wejściu do katedry w Osnabrück. Por. *Westphalia sancta pia beata: sive vitae eorum, qui sanctitate sua et piisque exemplis Westphalam illustrarunt*, Bd. 2, hrsg. M. Strunck, Paderborn 1855, s. 192.

⁵⁵ Św. Dodo – zmarł ok. 750 r. Por. *Acta Santorum Octobris*, Tomus XII, [...], coll. J. van Hecke, B. Bossue [...], Bruxellis 1867, s. 625–638; św. Bavo – zmarł w Gandawie jako rekluz w 654 r. Por. Aubertus Miraeus, *Fasti Belgici et Burgundici*, Bruxellis 1622, s. 552; https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Awi%C4%99ry_Bawo (dostęp 18.06.2022); bł. Iwetta [Jutta] – zmarła w 1228 r. w przykościelnej celi w Huy koło Liège w Belgii. Por. *Acta Santorum Januarii*, Tomus I, [...], collecta Joannes Bollandus, Antverpiae 1643, s. 863; Uda – zmarła około 1220 r. w Namur. Por. Cäsarius von Heisterbach, *Dialogus miraculorum*, Köln 1473, p. 9, b.p.; bł. Ewa – zmarła w 1265 r. w celi przy kolegiacie św. Marcina w Liège. Por. *Précis de la vie de la bienheureuse Ève, recluse de St. Martin*, Liège 1762, passim; J. Bertholet, *Histoire de l'institution de la Fête-Dieu avec la vie des bienheureuses Julienne et Ève*, Liège 1846, passim; Pirona – zmarła jako tercjarka franciszkańska w 1472 r. przy kościele św. Marcina w Mechelen. Znana też jako Petronela Hergods. Por. *Ad natales sanctorum Belgii Joannis Malani auctarium in quo tam martyres, quam alii sancti, beati, aut venerabiles ac pietatis fama celebres homines recensentur*, di Arnold de Raisse, ed. Auroy, 1626, s. 39–41; św. Hiltruda – rekluza w klasztorze

Brakuje dotąd źródłowo udokumentowanych przykładów średniowiecznych rekluzji na ziemiach polskich, chociaż prof. Marek Derwich sugeruje, że *badania środowisk miejskich ślady te pomnożą*. Wprawdzie niektórzy autorzy za przykład polskiej rekluzji uznają bł. Dorotę z Mątw Wielkich, ks. prof. Jerzy Misiurek określa jej życie *ciekawym zjawiskiem w polskiej duchowości XIV w.*, ale taka interpretacja jest z oczywistych powodów niepoprawna. Dorota wpisuje się w pruską i krzyżacką historię duchowości, była bowiem Prusaczką a ukształtowali jej pobożność duchowni krzyżacy, co naturalnie nie ma większego znaczenia dla współczesnej percepcji religijnej i naukowej. Biorąc natomiast pod uwagę szeroki kontekst eklezjalny, teologiczny i historyczny, korzystając

Liessies w północnej Francji. Zmarła w 785 lub 790 r. Por. *Acta Sanctorum Septembris*, Tomus VII, [...], collecta Joanne Stiltingo, Constantino Suyskeno [...], Antverpiae 1760, s. 488–506; św. Aibertus – żył w rekluzji w klasztorze w Crespin w północnej Francji, potem w Hainaut w belgijskiej Walonii. Zmarł w 1140 r. Por. *The lives of the fathers, martyrs, and other principal saints*, Vol. IV, compiled Alban Buttler, Dublin 1866 s. 70–72; św. Drogo – zmarł w rekluzji w 1189 r. przy kościele św. Marcina w Sebourg w północnej Francji. Por. *Acta Sanctorum Aprilis*, Tomus II, [...], Godefridus Henschenius, Daniel Papebrochius, Antverpiae 1675, s. 441; *Acta Sanctorum Augusti*, Tomus V, [...], collecta Joanne Pinio, Guilielmo Cupero, Joanne Stiltingo, Antverpiae 1741, s. 760; św. Bertilia – zmarła w 687 r. przy klasztorze Maroeuil w diecezji Arras. Por. F.J. Parenty, *Histoire de Sainte Bertille et de l'abbaye de Maroeuil*, Arras 1847, s. 1–47; Humbert – około 920 r. miał celę w Verdun. Por. S. Vanderputten, *Abbots and Abbesses as a Human Resource in the Ninth- to Twelfth-Century West*, [w:] *Vita Regularis. Ordnungen und Deutungen religiösen Lebens im Mittelalter*, Bd. 74, hrsg. Gert Melville, Zürich 2018, s. 17; św. Adjutor – zmarł w rekluzji w 1131 r. w rodzinnym mieście Vernon w Normandii. Por. *Acta Sanctorum Aprilis*, Tomus III, [...], Godefridus Henschenius, Daniel Papebrochius, Antverpiae 1675, s. 823–827; św. Joanna – żyła 20 lat w rekluzji w celi przyklasztornej na terenie diecezji Troyes. Por. *Acta Sanctorum Maii*, Tomus I, [...], collecta Godefrido Henschenio et Daniele Papebrochio, Antverpiae 1680, s. 534; bł. Małgorzata – zmarła w 1131 r. koło Beauprè w Lotaryngii. Por. *Acta Sanctorum Aprilis*, Tomus II, [...], Godefridus Henschenius, Daniel Papebrochius, Antverpiae 1675, s. 65; Hildeburga – zmarła w 115 r. w Pantoise. Por. *Acta Sanctorum Junii*, Tomus I, [...], collecta Godefrido Henschenio, Daniele Papebrochio [...], Antverpiae 1695, s. 361–364; św. Mederyk – przebywał w rekluzji w Paryżu u schyłku VIII w. Por. *Acta Sanctorum Augusti*, Tomus VI, [...], collecta Joanne Pinio, Guilielmo Cupero, Joanne Stiltingo, Antverpiae 1743, s. 518–525; Basilla – J. Leboeuf, *Histoire de la ville et de tout la diocèse de Paris*, Tome II, Paris 1754, s. 542; Alix la Bourgotte – żyła 46 lat w rekluzji na paryskim cmentarzu św. Inocentego, gdzie zmarła w 1466 r. W tym samym czasie obok jej rekluzji swą celę miała Joanna la Bodrière. Por. J. Leboeuf, *Histoire de la ville et de tout la diocèse de Paris*, Tome I, Paris 1754, s. 78–80; bł. Berta [Bertka] – zmarła jako rekluza w 1514 r. w Utrechcie. Por. *Een boecxken gemaket ende bescreven van suster bertken die. IVij. iaren besloten heeft gheseten tot Utrecht in die buerkercke*, Utrecht 1516 [reprint Zwolle, 1955]; *Acta Sanctorum Junii*, Tomus V, [...], collecta Godefrido Henschenio et Daniele Papebrochio [...], Antverpiae 1709, s. 151–154; bł. Wojsława – zmarła w 1227 r. jako rekluza w klasztorze w Chotěšovie. Por. *Acta Sanctorum Julii*, Tomus III, [...], collecta Joanne Bapt. Sollerio, Joanne Pinio, Guilielmo Cupero, Antverpiae 1723, s. 797; św. Wolfhard – pochodził z Augsburga. Zmarł w 1127 r. w rekluzji w Weronie. Por. *Acta Sanctorum Aprilis*, Tomus III, [...], Godefridus Henschenius, Daniel Papebrochius, Antverpiae 1675, s. 827–832; bł. Weridiana – zmarła w 1242 r. w Castello Fiorentino. Por. *Acta Sanctorum Februarii*, Tomus I, [...], collecta Joannes Bollandus, Godefridus Henschenius, Antverpiae 1658, s. 255–263; bł. Justyna – zmarła w 1319 r. w Arezzo jako rekluza benedyktyńska. Por. *Acta Sanctorum Martii*, Tomus II, [...], collecta Joannes Bollandus, Godefridus Henschenius, Daniel Papebrochius, Antverpiae 1667, s. 242; bł. Julia – zmarła w 1367 r. w Certaldo w zakonie augustiańskim. Por. I. Malenotti, *Vie de la Sainte Vierge par Giulia Certaldo*, Poggibonsi 1992; Gemma – zmarła w 1429 r. w Sulmona w rekluzji przy kościele św. Jana. Por. *Acta Sanctorum Maii*, Tomus III, [...], collecta Godefrido Henschenio et Daniele Papebrochio, Antverpiae 1680, s. 182; św. Witburga – *Acta Sanctorum Octobris*, Tomus VII, [...], collecta Josepho Vandermoere, Josepho Vanhecke [...], Bruxellis 1845, s. 794.

z myśli ks. prof. Misiurka, należałoby raczej uznać bł. Dorotę z Mąków za wybitną *reprezentantkę mistyki kobiet północnej Europy*⁵⁶.

Krzyżacy w Prusach znali niewątpliwie praktykę życia w rekluzji, wszak mieli swoje baliwaty na zachodzie Europy a sami przybywali na ziemię pruskie z Rzeszy, gdzie jak wykazano ten typ pobożności był wówczas bardzo popularny. Jednak w Prusach krzyżackich, jak uważają niektórzy badacze, rekluzje powstawały sporadycznie, nie były częstą praktyką, o czym pośrednio świadczą działania biskupa pomezańskiego i kapituły przed udzieleniem zgody na odosobnienie Doroty z Mąków. W środowisku duchownych pomezańskich pojawiła się nieufność i podejrzliwość, odwlekano wydanie zgody, badano szczerotę decyzji przyszłej rekluzy. W 1392 r. Dorota zamierzała nawet opuścić Kwidzyn, zniecierpliwiona długim oczekiwaniem na wydanie decyzji. W *Żywocie Doroty z Mąków* w księdze V, d w sprawie tej zanotowano: *Potem, gdy określenie jej woli co do wyboru pustelni stanęło, nie została wysłuchana przez Prepozyta i Spowiednika na skinienie. Oni, aby jaśniej zrozumieć wolę Pana, doświadczyć stałości samej Oblubienicy, znaleźli z pomocą Bożą słuszne drogi do przygotowania pustelni, a także gdyby lekko zgodzili się w tak niezwyklej i trudnej w tym miejscu sprawie, nie byli uznani za lekkomyślnych, dlatego wysłuchanie powtarzanych prośb odłożyli.*

Wydarzenia poprzedzające odosobnienie Doroty wyraźnie pokazują, że jej prośba wywołała zakłopotanie władz diecezji pomezańskiej, brakowało wypracowanych metod postępowania w takich przypadkach, może była to nawet sprawa bezprecedensowa. Kluczową rolę w promocji rekluzji Doroty w środowisku duchowieństwa pomezańskiego odegrali dwaj kapłani krzyżacy, Jan z Kwidzyna i Jan Ryman. To im bezpośrednio Dorota zawdzięczała uzyskanie zgody na życie w odosobnieniu przy kwidzyńskiej katedrze, mimo że jak zapisano w jej żywocie była to *niezwykła i trudna sprawa w tym miejscu*. Być może raczej mają jednak niemieccy wydawcy jej *Żywota*, Hans Westpfahl i Annelise Triller, którzy ocenili, że *Dorota z Mąków była pierwszą rekluzą w państwie krzyżackim, co wobec popularności rekluzji w Europie Zachodniej jest godne uwagi*. Podobny pogląd przedstawił również prof. Karol Górski⁵⁷.

⁵⁶ Trudno za przykład polskiej rekluzji uznać poświadczony w dokumentach przypadek w Legnicy w 1441 r. oraz rekluzę Elżbietę z Kwidzyna na początku XV w. Por. *Urkunden-Buch der Stadt Liegnitz und ihres Weichbildes bis zum Jahre 1455*, hrsg. F.W. Schirrmacher, Liegnitz 1866, nr 679; *Acta Santorum Octobris*, Tomus XIII, [...], coll. J. van Hecke, B. Bossue [...], Parisiis 1883, s. 499-560; S. Kwiatkowski, *Klimat religijny w diecezji pomezańskiej u schyłku XIV i w pierwszych dziesięcioleciach XV wieku*, Toruń 1990, s. 135-149; M. Derwich, *Monastycyzm benedyktyński w średniowiecznej Europie i Polsce. Wybrane problemy*, Wrocław 1998, s. 173; J. Misiurek, *Zarys historii duchowości chrześcijańskiej*, Częstochowa 2003, s. 97-98; Tenże, *Modlitwa, medytacja, kontemplacja, mistyka. Dzieje problematyki*, Lublin 2011, s. 336.

⁵⁷ Na decyzję kapituły pomezańskiej Dorota z Mąków czekała od stycznia 1392 r., a jej wprowadzenie do rekluzji odbyło się 2 maja 1393 r. Dnia 13 kwietnia 1393 r. prepozyt kapituły katedralnej Jan Ryman został wyznaczony przez wielkiego mistrza Konrada Wallenroda na radcę prawnego do rozstrzygnięcia prośby Doroty. Por. *Vita Dorotheae Montoviensis Magistri Johannis Marienweider*, Forschungen und Quellen zur Kirchen- und Kulturgeschichte Ostdeutschlands Bd. 1, hrsg. H. Westpfahl, A. Triller, Köln-Graz 1964, s. 212, przyp. d; Jan z Kwidzyna, *Żywot Doroty z Mąków*, przeł. J. Wojtkowski, Olsztyn 2011, s. 52, 54, 154-155, 211-212, 220, 411; K. Górski, *Studia i materiały z dziejów duchowości*, Warszawa 1980, s. 219; S. Kwiatkowski, *Klimat religijny w diecezji pomezańskiej u schyłku XIV i w pierwszych dziesięcioleciach XV wieku*, s. 135-136.

Analizując fenomen rekluzji dorotańskiej trzeba poszukać jej genezy. Skoro jest mało prawdopodobne, aby Dorota z Mątów mogła osobiście zetknąć się z przypadkami rekluzji w Prusach krzyżackich, niemal pewne jest, że pragnienie życia w całkowitym odosobnieniu zrodziło się w trakcie odbytych przez nią pielgrzymek do miejsc kultu w Europie Zachodniej. Na ten aspekt zwrócił uwagę ks. prof. Marian Borzyszkowski, który wskazał na analogię pielgrzymiego kontekstu powołania Doroty i innych znanych średnio-wiecznych rekluzów na zachodzie Europy, w tym bł. Wilbirgi z St. Florian koło Linzu, Symeona z Trewiru, Berntrudy z Marienburga, Judyty i Salome z Oberalteich, św. Fintana z Rheinau koło Schaffhausen, Mariana z Regensburga i Wiborada w Sankt Gallen⁵⁸.

Dorota z Mątów Wielkich odbyła w 1385 r. pielgrzymkę do klasztoru w Kartuzach oraz pielgrzymkę do Koszalina w 1387 r. Z praktyką życia w rekluzji zetknęła się jednak nie w sanktuariach na Pomorzu, ale w trakcie dwóch odbytych pielgrzymek do Akwizgranu i Einsiedeln w 1384 i 1385 r. oraz do Rzymu w 1389 r. W Akwizgranie mogło być jeszcze żywe wspomnienie XIII-wiecznych rekluzów, Hermanna z Arnsberg czy bł. Ewy z nieodległego Liège. Nie wiadomo dokładnie jaką drogą pielgrzymowała Dorota z Akwizgranu do Einsiedeln. Nie można wykluczyć, jak sugerują to Hans Westpfahl i Annelise Triller, że pątniczka płynęła w górę Renu łodzią. Gdyby jednak przyjąć, że droga wiodła wzdłuż Renu, jak podaje Marian Borzyszkowski, etapami podróży byłyby Strasburg, Bazylea i Konstancja, miasta związane z wybitnymi mistrzami duchowości nadreńskiej – Merswinem Rulmanem, Janem Taulerem i Henrykiem Suzo. Dwaj pierwsi zmarli krótko przed jej pobylem w tamtych stronach. W Einsiedeln Dorota mogła bezpośrednio zetknąć się nie tylko z pątnikami przybyłymi z całej Europy, ale także z beginkami, przyjaciółmi Bożymi (*Gottesfreunden*) i eremitami. O tych ostatnich mamy nawet wspomnienie w jej *Żywocie: I tak drugi raz z Akwizgranu, wracając trzeci raz, ta błogosławiona z zachłanną pobożnością kaplicę Błogosławionej Dziewicy u eremitów nawiedziła*. W Szwajcarii, również w okolicach Einsiedeln, wielu pokutników praktykowało w średniowieczu życie w rekluzji: Adelman, Engelnich, Gisla, Engila, św. Findan z Rheinau, św. Wiborada z St. Gallen, św. Ida z Toggenburga. Mistyka wyniesiona z pielgrzymek do Akwizgranu i Einsiedeln miała olbrzymi wpływ na życie duchowe Doroty z Mątów, co szczególnie widać w dziele *Septililium* Jana z Kwidzyna⁵⁹.

Urządzenie rekluzji Doroty z Mątów wpisuje się w zachodnioeuropejskie prawodawstwo kościelne wydane w średniowieczu dla organizacji życia samotniczego. Przede wszystkim Dorota uzyskała na tę formę pokuty zgodę biskupa pomezańskiego, co już od końca VIII w. było niezbędnym ustawowym wymogiem. Cela została urządzona

⁵⁸ M. Borzyszkowski, *Historyczne i teologiczne powiązania średniowiecznej rekluzji ze starożytnym anachoretyzmem na przykładach św. Wiborady ze St. Gallen i błogosławionej Doroty z Mątów*, s. 19.

⁵⁹ Jan z Kwidzyna, *Żywot Doroty z Mątów*, s. 116, 126, 129–130, 137–138, 148–152; Mistrz Jan z Kwidzyna, *Siedmiolilie Doroty z Mątów (1347–1394)*, tłum. J. Wojtkowski, Olsztyn 2012, passim; M. Borzyszkowski, *Historyczne i teologiczne powiązania średniowiecznej rekluzji ze starożytnym anachoretyzmem na przykładach św. Wiborady ze St. Gallen i błogosławionej Doroty z Mątów*, s. 24–25, 27; V. Feller-Vest, *Beginen und Begarden*, „Jahrbuch des Historischen Vereins des Kantons Glarus” 82 (2002), s. 43–65.

w kościele katedralnym w Kwidzynie, nawiązując tym do długowiekowej tradycji rekluzji miejskich. Wprawdzie nie znamy dokładnej lokalizacji celi w świątyni, ale przekazy źródłowe sytuują ją w pobliżu ołtarza głównego, jak tego wymagało prawo kościelne od IX w. Rekluzja Doroty została zamurowana, co zwięźle odnotowano w *Żywocie: Wreszcie weszła z Panem do pustelni i tam mocno murem oraz balami została zamknięta*. Taką skrajnie surową pokutę dopuszczała tradycja i przepisy, ale trzeba dodać, że wiele średniowiecznych rekluzji miało drzwi, by w wyjątkowych sytuacjach służyć pokutnikom pomocą. Nie znamy wymiarów celi Doroty z Mątów, ale miała ona trzy okna, jak to określono wcześniej w *Ordo Inclusorum*. Przez okna te do wnętrza celi docierało wszystko, czego rekluzja Dorota potrzebowała do pełni życia – światło i powietrze, woda i pożywienie a nade wszystko Eucharystia⁶⁰.

⁶⁰ Jan z Kwidzyna, *Żywot Doroty z Mątów*, s. 222; K. Górski, *Studia i materiały z dziejów duchowości*, s. 219; S. Kwiatkowski, *Klimat religijny w diecezji pomezańskiej u schyłku XIV i w pierwszych dziesięcioleciach XV wieku*, s. 136; L. Lamounier, *Les recluses de Montpellier du XIIIe au XVe siècle. Une institution urbaine*, „Revue Mabillon. Revue Internationale d’Histoire et de Littérature Religieuses” 26 (2015), s. 179–204.